

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра соціології

**ПРОТЕСТНІ НАСТРОЇ ТА АКТИВНІСТЬ МЕШКАНЦІВ МІСТА
МИКОЛАЄВА (2014-2018 РОКИ)**

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконала:

студентка VI курсу групи 663 М

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові
науки»

спеціальність: 054 «Соціологія»

Старинець Анастасія Романівна

Науковий керівник:

кандидат соціологічних наук, старший викладач

Чорна Вікторія Олександрівна

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Протестні настрої є одним з ключових понять, за якими соціологічна наука оцінює суспільний настрій у країні (або регіоні, окремій місцевості) у цілому: вони показують рівень невдоволення населення певними аспектами суспільного, економічного і політичного життя, а отже, існуючим станом справ загалом.

Протягом 2014-2018 років українське суспільство вступило в чергову фазу протестних виступів. Їхніми учасниками висловлювалися насамперед соціально-економічні вимоги. Такі протести були пов'язані з погіршенням економічної ситуації й недостатньо ефективними діями владних структур, насамперед уряду, з її виправлення.

Останні дослідження громадської думки щодо протестних настроїв та активності в Україні державі продемонстрували цікаві тенденції. Складається враження, що українці втомилися як від провладних, так і опозиційних політичних сил. Запит на нові обличчя в політиці є, але є запит і на «сильну руку», і ностальгія за минулим.

Дослідження протестних настроїв на сьогодні є суспільно значущим, адже ситуація як в країні є нестабільною, і це дуже негативно впливає на життя людей, їх поведінку та психічні стани. Тому з метою стабілізації ситуації, її поліпшення потрібно вивчати і аналізувати актуальні потреби населення, що дасть можливість знизити рівень протестності в Україні як такий.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених вивченню протестних настроїв та протестної активності населення, доводить, що дане питання є важливою тематикою соціологічних досліджень. Теоретичні концепції протесту – парадигма колективної дії Дж. Лофланд, Н. Смелзер, С. Терроу і теорія відносної депривації Т. Гарр, Дж. Девіс, Р. Тернер, в яких основна увага приділяється мотивами участі особистості в протесті. Теорія

мобілізації ресурсів, представлена роботами М. Залда, Дж. Мак–Карті, Ч. Тіллі, С. Терроу, Е. Шортера тощо звертає увагу на організаційні можливості виникнення протестної поведінки, саме в рамках даного напрямку виникають розробки стосовно циклів протесту, які створюють «параболу масової мобілізації». З постіндустріальним переходом зміщується акцент у тематиці політичних протестів, що призводить і до зміни у сфері їх дослідження. Так, А. Мелуччі, А. Турен, Ю. Хабермас, П. Штомпка у своїх роботах розкривають основні умови для виникнення нових протестних рухів у постіндустріальних умовах.

Важливі аспекти протестної активності в Україні досліджували такі вітчизняні соціологи, як І. Бекешкіна, В. Бабкіна, М. Головатий, Є. Головаха, А. Колодій, Є. Ключенко, О. Куценко, Н. Паніна, Г. Почепцов, О. Стегній, Ю. Шемшученко а також дослідники інших галузей наукового знання: В. Бортніков, В. Бурдяк, А. Колодій, М. Обушний, О. Резнік, А. Романенко, Н. Ротар, В. Цвих, К. Черкашин, Ю. Шведа та ін. Протягом останніх десятиліть в межах цієї тематики постійно проводилися комплексні загальнонаціональні дослідження моніторингового характеру, зокрема й під егідою Інституту соціології НАН України.

Мета дослідження полягає у фіксації протестних настроїв та активності населення, що склалася на даний час.

Об’єктом дослідження є протестні настрої та активність населення.

Предметом дослідження є протестні настрої та активність в Україні (на прикладі мешканців міста Миколаєва).

Досягнення мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження протестних настроїв;
2. Сформулювати уявлення про протестну активність населення як важливий фактор суспільного життя в країні;

3. Дослідити проблеми та причини протестної активності в українському суспільстві;
4. Встановити наявність протестних настроїв та їх розповсюдженість серед миколаївців;
5. Проаналізувати протестну активність мешканців міста Миколаєва, з'ясовуючи масштаби їх поширеності та соціальні наслідки;
6. Здійснити контент-аналіз провідних миколаївських ЗМІ (на прикладі Інтернет-видання «Преступности.NET»), що ілюструє протестну активність протягом 2014-2018 років.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження склали принципи багатофакторності, історизму, об'єктивності, причинності та системності. Для розв'язання окреслених завдань використано комплекс як загальнонаукових, так і спеціальних методів. Вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження стали можливими за умов використання автором наступних методів: теоретико-концептуальний, системний, інституціональний, порівняльний, емпіричних соціологічних досліджень та аналіз документів.

Емпіричну базу дослідження складають статистичні дані, результати емпіричних соціологічних досліджень, а також дані авторського дослідження, здійснене із використанням методів масового анкетного опитування та контент-аналізу ЗМІ.

Наукова новизна полягає в тому, що у межах дослідження інтегровано результати масового опитування із контент-аналізом провідного Інтернет-видання на предмет взаємозв'язку протестних настроїв та протестної активності на рівні міста.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що його основні положення й висновки у дипломній роботі можуть бути використані при розробці планів та програм. Також надана інформація буде важливою в різних наукових дисциплінах – політології, соціології,

статистики, а також в державних та правових структурах з метою стабілізації ситуації та процесів в країні. Також сформульовані в результаті дослідження теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використаними у науково-дослідній сфері – для подальших розробок, спрямованих на вивчення протестних настроїв та активність мешканців міста.

Апробація результатів дослідження підсумки розроблених питань у цілому, окремі їх аспекти, одержані узагальнення та висновки було оприлюднено у молодіжному науковому журналі «Зайнятість молоді в Україні та проблеми працевлаштування молодих спеціалістів не за фахом як соціальна проблема» (м. Миколаїв, випуск 22(66), 2016 р.).

Структура роботи. Робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків; містить 86 сторінки тексту, 18 рисунків, 13 таблиць. Список використаних джерел включає 63 найменувань літератури, 24 електронних публікацій; 1 додаток.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання, методи дослідження і практичне значення дослідження.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади вивчення протестних настроїв населення»** розкрито теоретичну базу щодо розуміння поняття «протесту». Розділ включає в себе три підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Протестні настрої як об'єкт соціологічного дослідження»* охарактеризовано, що саме являє собою поняття протест та чим відрізняється його бачення у відомих науковців, а також показано наявність різниці між реальним протестом та потенційним. Важливим є розуміння соціальної напруги та суспільного настрою у сучасній соціологічній літературі серед причин виникнення протесту. Серед форм протесту виділяють: відкритий пасивний протест (невиконання наказів, непокору, невихід на роботу); прихований пасивний протест (підбурювання до опору, змова, розклеювання листівок, робота з прохолодою); відкритий активний протест (мітинги, демонстрації, страйки, страйки); прихований активний протест і опір (терористична боротьба, створення політичної нелегальної партії, підготовка військового перевороту).

У підрозділі 1.2 *«Протестна активність населення як важливий фактор незадоволеності рівнем життям»* визначено рівень життя населення, що є основою стабільності будь-якої держави чи суспільства. В цьому випадку тут простежується паралель і вибудовується прямий зв'язок з протестними настроями, оскільки якщо немає задоволення основних потреб, то з'явиться невдоволення, що в майбутньому може привести до протестних дій. Саме протестна активність громадян, виражена в протестних діях, і є методом боротьби із нагальними проблемами в суспільстві та державі, що

допомагає населенню виразити своє невдоволення та вирішити актуальні питання.

У другому розділі **«Протестна активність та протестні настрої громадян України»** розкрито питання протестної активності в аспекті дослідження різних соціологічних шкіл та організацій, показано наявність протестної поведінки та настрою в регіональній площині України.

У підрозділі 2.1 *«Протестна активність українського суспільства: досвід соціологічних досліджень»* визначено, що фактор, який неабияк стримує вияв протестних настроїв – це велика недовіра суспільства як до влади, так і до її опонентів, а також відсутність зрозумілих альтернатив. До п'ятірки найпоширеніших протестів з економічними вимогами, які є злободенними та чисельними, належать: протести проти забудови міського простору; затримки та не виплати зарплат; порушення прав малого бізнесу; стрімкий зріст цін на комунальні послуги та соціальні виплати; насичена забудова міського простору, яка хоча і має соціально-економічний характер, проте варта уваги. За підсумками соціологічних досліджень, можна побачити, що серед пріоритетів, які турбують людей, є питання особистого благополуччя. Проте, як показує досвід, масштабні протестні акції чи революційні дії зумовлені в основному питаннями глобальної політичної ваги. А тому питання російсько-української війни – це на сьогоднішній день найбільш актуальний чинник, який здатен зумовити масові та тривалі акції протесту та підвищити рівень протестної активності.

У підрозділі 2.2 *«Протестні настрої та протестний потенціал на тлі незадоволеності рівнем життя: регіональний розріз»* показано, що саме жителі Східного та Південного регіону України є найбільш схильними до прояву протестної активності. В свою чергу жителі Центрального регіону найменш протестноналаштовані. З'ясовано, що для здійснення масової протестної мобілізації потрібно: реально існуюче суспільне невдоволення та розвинена інфраструктура протестної мобілізації (первинне організаційне

угруповання, яке здійснює керівництво протестувальниками; власне протестувальники, котрих використовують як «носіїв революційних настроїв»; наявність ресурсів, які забезпечать протестну мобілізацію пересічних громадян).

У третьому розділі **«Протестний настрої та поведінка мешканців міста Миколаїв»** показано результати двох досліджень: анкетне опитування та контент-аналіз інтернет-видання «Преступности.НЕТ», а також визначено рівень протестної активності в м. Миколаєві, популярні форми протесту та причини його прояву.

У підрозділі 3.1 *«Анкетне опитування мешканців м. Миколаєва задля визначення їхніх ймовірних протестних настроїв»* було проведено інтерпретацію результатів дослідження за одновимірним та двовимірним аналізом, які показали, що на сьогоднішній день рівень протестної активності серед населення низький, а саме люди зрілого віку 36-59 років та похилого віку старше 60 років є більш протестно активними, ніж молоде покоління 18-35 років. Основною причиною прояву протестної поведінки в Миколаєві серед чоловічої та жіночої статті є різке зниження рівня життя та ріст цін на товари і послуги.

У підрозділі 3.2 *«Контент-аналіз інтернет-видання «Преступности.НЕТ» щодо протестних заходів протягом 2014-2018 років»* вказано, що проведений контент-аналіз, дав змогу чітко зрозуміти хвилі протестної активності протягом 2014-2018 р.р. та виявити, що саме 2014 р. був найвищим рівнем протестної активності, а 2015 р. та 2018 р. були роками, коли протести вдвічі знизились. Найбільш популярними формами та видами протестів в нашому місті є мирні акції протесту, перекриття доріг, мітинги, збирання підписів під колективними петиціями, а такі радикальні, як захоплення будівель, і зовсім відсутні. Було визначено основні теми в Миколаєві, що спричиняють протестну активність серед мешканців.

У **висновках** обґрунтовано теоретичні узагальнення й нові підходи до вирішення проблем, пов'язаних із протестними настроями. У ході наукового дослідження теми було досягнуто наступних висновків: по-перше, сформулювало теоретико-методологічні засади дослідження протестних настроїв. Протест – відносно відкрита реакція на суспільну ситуацію. Вона може проявлятися як на її підтримку, але зазвичай проти неї.

В свою чергу, протестні настрої – це стан суспільної свідомості, невдоволення, яке виникає в ситуації реальної або уявної неможливості задоволення головних потреб, поглядів та інтересів суспільних інститутів та соціальних груп. Вони є основною формою вираження суспільної свідомості та інтегрують емоційну, раціональну, а також ціннісну сторону сприйняття дійсності.

Основними індикаторами настроїв у населенні прийнято вважати рівень життя та соціальну напруженість у суспільстві. Соціальна напруга – це особливий стан суспільної свідомості і поведження громадян, а також специфічне сприйняття і оцінка ними дійсності. Показником вимірювання соціальної напруги у нашому випадку є рівень життя.

По-друге, з'ясовано, що важливим фактором незадоволеності рівнем життям є протестна активність громадян.

Оскільки перебудова економічних відносин в Україні, яка триває протягом усього часу існування незалежної української держави, призвела до зниження рівня життя переважної частини населення, зменшення його платоспроможності, спричинила розшарування суспільства за рівнем доходів. Рівень життя визначає якість життя населення, величину його добробуту і благополуччя. Саме він виконує роль соціально-економічного критерію при виборі напрямків і пріоритетів економічної і соціальної політики держави

Зусилля держави щодо підвищення рівня життя всіх верств населення незалежно від їх матеріального положення та зниження проявів протестної

активності мають спиратися на забезпечення сталого економічного зростання, всебічний розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці.

По-третє, досліджено проблеми та причини протестної активності українського суспільства. Серед них основними є: безробіття; бідність серед населення; погіршення умов праці та житлово-комунальних умов; зростання вартості життєво необхідних товарів та послуг; політичні ідеології, які є не притаманними для більшості суспільства; руйнування середнього класу та малий соціальний розрив між двома верствами – багатими і бідними, що спричиняє не порозуміння двох останніх; відсутність соціально-економічної підтримки найбільш уразливих верств населення; посилення недовіри до офіційних структур влади й політичних лідерів; низький рівень політичної ефективності – відчуття людиною можливості здійснення впливу законним (легітимним) шляхом на соціальні процеси і політичні рішення, що зачіпають його безпосередні інтереси.

По-четверте, проаналізовано активність та протести мешканців міста Миколаєва протягом 2014-2018 років та з'ясовано їх масштаби поширеності та соціальні наслідки для міста.

Миколаївська область – є одним із криміногенних місць в нашій державі, тут поняття протесту для всіх є відомим та знайомим. Взагалі Південний регіон займає друге місце по протестній активності в Україні згідно соціологічних опитувань. Миколаївці не одноразово показували своє невдоволення та намагалися задовольнити свої потреби безпосередньо у вигляді протестних акцій.

На сьогоднішній день рівень протестної активності серед населення низький, і можна сказати, що гіпотеза кількісного дослідження повністю підтвердилась, оскільки лише четверта частина респондентів – 25,2% готова до протесту, а інші 74,8% не прийматимуть участь в жодних акціях виявлення протестної активності.

Було з'ясовано, що в основному чоловіча стать є більш готовою до протесту, ніж жіноча стать, а основними причинами, що можуть змусити до протестної активності серед чоловіків є ріст цін на товари і послуги (38,5%) та різке зниження рівня життя (34,1%). Такі ж самі причини і серед жінок – різке зниження рівня життя (33,5%) та ріст цін на товари і послуги (29,8%). Проте така причина, як високий рівень корупції – найменш викликає бажання протестувати серед опитаних чоловіків (25,8%) та жінок (15,6%).

Мешканці міста Миколаїв, а саме люди зрілого віку (36-59 років) та похилого віку (старше 60 років) є більш протестно активними, ніж молоде покоління (18-35 років). Також можна відзначити те, що населення готове протестувати в основному в мирних акціях протесту, мітингах та демонстраціях, а от що стосується радикальних форм протесту, то наше суспільство до цього не готове.

По-п'яте, практика проведення акцій протесту населенням Миколаївщини свідчить, що використання соціальних ЗМІ стало ефективним засобом поширеності протестної активності серед громадян та збільшення її локалізації та масштабності. Тому для якісного дослідження контент-аналізу було обрано інтернет-видання «Преступности.НЕТ», де було з'ясовано, що найбільший пік протестної активності припав на 2014 рік, і після цього пішов на спад. А саме 2015 і 2018 роки показали найнижчу кількість протестів, порівняно із 2014 р., 2016 р. та 2017 роками.

Темами для прояву протесту були різними, проте в основному це ціни і тарифи на газ і паливо, відставка чиновників, що не виправдали сподівань, ремонт доріг та військово-політична тематика. Тобто в основному причинами невдоволеності в суспільстві та причинами протестної активності є низький рівень життя нашого населення.

Отже, на думку автора, якщо держава та уряд не буде сприяти покращенню рівня та якості життя населення, безпосередньо задовольняючи потреби громадян та стримуючи невдоволення, то це може призвести до

зростання протестних настроїв, що у свою чергу призведе до збільшення протестних заходів у суспільстві та зможе викликати дестабілізацію та соціальну напругу в країні.

АНОТАЦІЯ

Старинець А. Р. Протестні настрої та активність мешканців міста Миколаєва (2014-2018 роки). – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

Протестні настрої є одним з ключових понять, за якими соціологічна наука оцінює суспільний настрій у країні у цілому: вони показують рівень невдоволення населення певними аспектами суспільного, економічного і політичного життя, а отже, існуючим станом справ загалом. Саме тому розгляд даної проблематики є дуже актуальною в наш час.

Об'єктом дослідження є протестні настрої населення. Предметом дослідження є протестні настрої та активність мешканців міста Миколаєва.

У процесі дослідження було з'ясовано, що на початку 2014 року рівень протестної активності був досить високим, але на сьогоднішній день він є низьким, що пов'язано із не довірою населення до владних структур та безнадійністю щось змінити за допомогою протестів.

Ключові слова: протестні настрої, протестна активність, рівень протестної активності, мітинг, страйк, акція протесту.

SUMMARY

Starynets A. R. Protest moods and activity of the inhabitants of the city of Mykolayiv (2014-2018 years). – The manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Nikolaev, 2019.

Protest moods are one of the key concepts by which sociological science assesses the social mood in the country as a whole: they show the level of dissatisfaction of the population with certain aspects of social, economic and

political life, and therefore, the current state of affairs in general. That is why consideration of this issue is very relevant in our time.

The object of research is the protest attitudes of the population. The subject of the research is the protest moods and activity of the citizens of Mykolaiv.

In the course of the study, it was found that in early 2014 the level of protest activity was rather high, but today it is low, that is due to the lack of public confidence in the authorities and hopelessness to change something by means of protests.

Key words: protest moods, protest activity, level of protest activity, rally, strike, protest action.